

เทศน์เช้า วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ฟังธรรมะนะ ธรรมะเพื่อหัวใจของเราไง ให้หัวใจของเราเข้มแข็ง หัวใจของเราแข็งแรง ถ้าหัวใจของเราแข็งแรงนะ เราจะยืนในตัวของเราเองได้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนไว้แล้ว สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง มันพึ่งพาอาศัยไม่ได้ มันเป็นอนิจจัง แล้วเรามาเกิดทำไมล่ะ ถ้ามันเป็นอนิจจัง เราก็ก่อนไม่ต้องไปยุ่งกับมันสิ เราก็ก่อนนิจจังของเราสิ เราอยู่กับเราเลยใช่ไหม เราอยู่กับเราก็ก่อนได้ ทำไมต้องไปทำความเข้าใจกับอนิจจังล่ะ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอน “สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา”

มันเป็นอนิจจังมันถึงได้เป็นความทุกข์ ถ้าเราค้นหาความทุกข์ของเรา ความทุกข์นั้น เห็นไหม ความทุกข์นั้นเป็นอนัตตา มันไม่มีอยู่จริงหรอก ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ตั้งอยู่ แล้วทุกข์ดับไป แต่เราทุกข์กันมากนะ เราทุกข์กันมาก เราเจ็บปวดกันมาก เราเจ็บช้ำน้ำใจกันมาก คูสิ เวลาสัตว์ สัตว์บางชนิดเวลาเกิดมา มันเกิดมามันเลี้ยงตัวมันเองได้เลย สัตว์บางชนิดพ่อแม่ต้องดูแล เราเป็นมนุษย์นะ เป็นทารกเกิดมา ถ้าพ่อแม่ไม่ดูแล มันดำรงชีวิตเราไม่ได้หรอก สิ่งที่ยังดำรงชีวิตไว้ได้ พ่อแม่ดูแลมาทั้งนั้นแหละ พ่อแม่กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูเรามา ฉะนั้น พ่อแม่ถึงเป็นพระอรหันต์ของลูกไง

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ทั้งโลกนอกและโลกใน โลกนอกนะ สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง โลกนอกมันแปรสภาพอย่างนี้ อจินไตย ๔ โลกนี้เป็นอจินไตย อจินไตยคือคำนวณไม่ได้ มันจะจบลงที่ไหนล่ะ อจินไตย

โลกใน โลกในคือโลกในใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โลกทัศน์ ความรู้ ความเห็นจากภายใน ถ้าความรู้ความเห็นจากภายใน เพราะความรู้ความเห็นจากภายในถึงเห็นจิตนี้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ เพราะจิตนี้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะ มันมีเวรมีกรรมของมันไปเวลามีเวรกรรมมาเกิด เกิดจากใคร? เกิดจากเวรจากกรรม เพราะมีเวรมีกรรมมันถึงเกิดจากท้อง

พ่อท้องแม่ ถ้าเกิดจากท้องพ่อท้องแม่ ท้องพ่อท้องแม่ให้ชีวิตนี้มา ถ้าให้ชีวิตนี้มา เห็นไหม พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของลูกเพราะให้ชีวิตนี้มา ให้ชีวิตนี้มาแล้วเลี้ยงดูมา เลี้ยงดูมา แต่อภิชาติบุตร บุตรที่ดีกว่าพ่อแม่

บุตรที่เกิดมาแล้วมีเวรมีกรรมต่อกัน มีมากระทบกระเทือนกัน ผลของวิญญูะมันก็มีของมันอีก เห็นไหม ถ้ามันมีของมันอย่างนั้น สิ่งที่ว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงบอกว่า คนเราไม่ได้ดีเพราะการเกิดนะ คนดี ดีเพราะการกระทำ

เราเกิดมาแล้วเราศึกษา เราค้นคว้า เรามีการกระทำ เราจะทำคุณงามความดีของเรา พ่อแม่เลี้ยงดูมา นี่ก็เป็นบุญคุณของพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่เป็นสัมมาทิฐิ พาลูกพาหลานเข้ามาวัดมาวา แล้วมาวัดมาวา มันจะมีปัญญาอะไรล่ะ เราพาลูกพาหลานเราไปเที่ยว ไปทัศนศึกษาเพื่อจะให้มันมีปัญญาไง นี่มีปัญญา เห็นไหม เขาว่าในปัจจุบันเขาห่วงมากเลย คนมีปัญญา แต่มีศีลธรรมหรือเปล่า เป็นคนดีดีกว่า ถ้าเป็นคนดีแล้วเราฝึกปัญญาขึ้นมาได้ แต่ถ้ามีปัญญาขึ้นมาแล้ว ถ้ามันคนมันโงง มันทำให้โลกกระเทือนไง แต่นี่มีปัญญาแล้วมันเป็นคนดีล่ะ

ฉะนั้น ถ้าเราวัดมาวา ทุกคนต้องการให้ลูกมีความสุข เริ่มต้นอยากให้มีมีความสุข ประสบความสำเร็จทางชีวิต ให้มีที่ยืนในสังคม ถ้ามันมีที่ยืนในสังคมแล้ว ขอให้เป็นคนดีนะ ลูกจะเป็นอะไรก็ได้ขอให้เป็นคนดี ขอให้มีความสุขกับชีวิตนี้ ถ้ามีความสุขกับชีวิต มันก็อยู่กับอำนาจวาสนาของเขา อยู่กับจรตนิสัยของเขา ถ้าเขาชอบสิ่งใด ปล่อยเขาตามอำนาจวาสนาของเขา เราดูแลของเรา ดูแลของเรา นี่ความเห็นของพ่อแม่ไง

ฉะนั้น เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้แจ้งโลกใน เพราะรู้แจ้งโลกในถึงบัญญัติไว้ว่าพ่อแม่เป็นพระอรหันต์ของลูก ใ้ทางวิทยาศาสตร์ก็บอกมันเป็นธรรมชาติ มันก็เป็นธรรมชาติ ในเมื่อมีสืบพันธุ์มันก็ต้องมีเผ่าพันธุ์เป็นธรรมชาติ มันคิดไปนู่นนะ แต่มันยังไม่มีครอบครัว ถ้ามันมีครอบครัวขึ้นมาะ เวลามันมีลูกมีเต้าขึ้นมา เห็นไหม คติธรรม โชะทองคล้องใจ โชะทองคล้องใจ แล้วมันคล้องไหม มันไม่กลับบ้านดี ๔ ดี ๕ คล้องไหม มันมีแต่เผาไฟนั่นนะ มันมีแต่เผาหัวใจ โชะทองคล้องใจ

สิ่งที้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้จากโลกใน ถ้าโลกใน ท่านสอนไว้ สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เพราะมันเป็นอนิจจัง สิ่งทีมันเป็นอนิจจังมัน

แปรปรวนอยู่ตลอดเวลา แล้วจิตใจของเราละ ถ้าจิตใจของเราละ สิ่งที่แปรปรวนตลอดเวลา แล้วจะเอาอะไรเป็นที่พึ่งล่ะ

สพฺพเหตุ ชมฺมา อนตฺตา กุปฺปชฺรรม อกุปฺปชฺรรม กุปฺปชฺรรมกึ สพฺพเหตุ ชมฺมา อนตฺตา องคฺสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนให้รู้ให้เห็นใจว่ามันเป็นอนิจจัง มันเป็นอนิจจัง แต่สิ่งที่เป็นความจริงคงที่ว่าเป็นนิจจังๆ ก็ว่าเป็นอตฺตา เป็นอนัตตานั้นนะ สิ่งที่เป็นอกุปฺปชฺรรมมันเป็นความจริงที่มันไม่แปรปรวน มันมี มันมีขึ้นมา แล้วมันมีมาจากไหนล่ะ

ดอกบัวเกิดจากโคลนตม หัวใจเกิดจากความเจ็บช้ำน้ำใจนี้ ความเจ็บช้ำน้ำใจมันบีบคั้นทำให้คนพยายามหาทางออก ถ้าหาทางออกขึ้นมา เวลาหลวงตาท่านสอน ปัญญามันจะเกิดขึ้นต่อเมื่อเกิดวิกฤติ เวลาคนจนตรอก ปัญญามันจะเกิด เวลานั่งสมาธิภาวนา ความเจ็บช้ำน้ำใจ ความเจ็บปวดมันบีบคั้นเข้ามา มันจะหาทางออกของมัน นั่นล่ะปัญญาของตน ปัญญาที่มันเกิดขึ้นขณะที่เป็นปัจจุบันเป็นความจริง พอเป็นปัจจุบันๆ สิ่งใดเป็นปัจจุบันล่ะ เวลามันเป็นปัจจุบัน สิ่งที่เป็นอนิจจังมันเป็นปัจจุบันไหม? มันก็เป็นปัจจุบัน

คนเราละ ไม่อดไม่อยาก ไม่ทุกข์ไม่ยาก มันไม่อดมันไม่อยากหรอก ในปัจจุบัน โลกมันก็บีบคั้นเราเป็นธรรมดา เราต้องมีหน้าที่การงานของเรา เราทำงานของเรา เราถึงจะมีปัจจัยเครื่องอาศัยดำรงชีพ แล้วเวลาเราจะมาประพฤติปฏิบัติขึ้นมา เราก็บอกว่าเรารู้เราเห็นไปหมด มันเป็นปัจจุบัน เราเข้าใจหมด ความคิดของจิตมันเร็ว ความคิดเร็วมาก แต่เราคิดว่าเรารู้ทัน เป็นปัจจุบัน...ไม่ใช่หรือ อติตอนาคตทั้งหมดแหละ

เวลาคนเราละ เวลาตกทุกข์ได้ยากมันก็คิดว่าสิ่งนั้นถ้าเรามีแล้วเราจะพอใจๆ ไม่อดไม่อยาก ไม่ทุกข์ไม่ยาก พระเราก็เหมือนกัน เวลาพระเรา ผู้ที่บวชใหม่ พอบวชใหม่ เราคิดว่ามันลำบากลำบากไปหมด คือว่ามันคิดว่าอย่างนั้นเถอะ คนอยู่ป่านะ เวลาอยู่ป่า สมัยครูบาอาจารย์ของเรามันไม่มีรถมีราหรือ ไปไหนมันต้องไปด้วยเท้าทั้งนั้นแหละ แล้วถ้าไปอยู่ในป่าในเขา เวลามันจะออกมาเพื่อธุระปะปัง ต้องเดินทั้งนั้นแหละ เดินออกมา

ในหมู่บ้านใดก็แล้วแต่เขาจะมีรถอยู่คันหนึ่ง ในหมู่บ้านทางอีสาน เมื่อก่อนเขาจะมีรถอยู่คันหนึ่ง วันหนึ่งจะมีรถคันนี้วิ่งออกไป แล้วเย็นก็กลับ มีอยู่คันเดียว ต้องไปให้ทันรถคันนั้น พอไปทันรถคันนั้นแล้ว เวลาไปถึงเสร็จแล้วก็เข้ามาในอำเภอ แล้วถ้าเราจะมีธุระปะปังลงมาจังหวัด

มันก็มาได้ ต้องมีรถเข้ามาจังหวัด พอมาจังหวัดเสร็จแล้วถ้าเข้ามากรุงเทพฯ สมัยนั้นรถมันจะผ่านมา มันจะลงจังหวัด อำเภอไม่มี นี่มันทุกข์มันยากไปหมดแหละ

แล้วมันทุกข์มันยากนะ คนเราเวลาเป็นผู้เฒ่า เวลาดำรงชีวิตมันก็มีความทุกข์ยากไปหมดแหละ แต่เวลาเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาละ เวลาเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมามันสะดวกสบายไปหมดแหละ แล้วมันคิดใหม่ละ เวลามันทุกข์มันยากมันก็ผลัดใส่ไม่อยากจะเป็นอย่างนั้น อยากจะมั่งมีศรีสุข อยากจะมีความสะดวกสบาย เวลาเรามีสัมมาอาชีพะ เราทำอาชีพขึ้นมาแล้ว เรามีเครื่องอำนวยความสะดวกแล้ว เราก็จะใช้มันฟุ่มเฟือยไปหรือ...มันก็ไม่ใช่

บอกโลกนี่เป็นอนิจจัง มันเป็นอนิจจังทั้งนั้นแหละ อนิจจัง เวลาเราทุกข์เรายากก็เป็น อนิจจังอันหนึ่งก็บีบคั้นเรา เวลาเรามั่งมีศรีสุข ทรัพย์สมบัติมันหมด มันก็เป็นอนิจจังเหมือนกัน มันเป็นการรับผิดชอบมันก็บีบบังคับเรา แล้วเราจะศึกษาอะไร เราจะทำอะไรของเราละ สิ่งนี้มันเป็นสมบัติของโลก สมบัติสาธารณะไง ผู้ที่มีเขาวนมีปัญญาเขาใช้ประโยชน์ได้ทั้ง ๒ อย่าง

เวลามันทุกข์มันยาก พระเราเวลาออกพรรษาแล้วก็จะรุดงค์ไป รุดงค์ไปทำไมละ รุดงค์ไปก็เปลี่ยนสถานที่ใหม่ สิ่งที่เปลี่ยนบรรยากาศใหม่ ถ้าเปลี่ยนบรรยากาศใหม่ สิ่งที่ได้มันก็ได้ อำนาจวาสนาบารมีของคน ถ้ามันอยู่ในสังฆะ อยู่ในสงฆ์ อำนาจของสงฆ์สิ่งใดมันก็มีปัจจัย ๔ มันก็พออาศัยทั้งนั้นแหละ เวลาเราออกไปมันเป็นความจริงของเราแล้ว เราจะได้หรือไม่ได้อยู่ที่ อำนาจวาสนาบารมีของเราแล้ว พอเราไปนะ มันจะขาดตกบกพร่องสิ่งใด มันเจอสิ่งใด เราก็รักษาดูแลใจของเรา เวลาออกรุดงค์ไปๆ รุดงค์เพื่อค้นหาหาหัวใจของเราให้แหละ

เวลาเราออกพรรษาแล้วพระก็จะรุดงค์ไป พระก็จะเที่ยวไปเพื่อวิเวก สิ่งที่เรา ค้นหาหาสิ่งนั้นกลับมา หาหัวใจของเราให้ได้ ถ้าหัวใจของเรา เราพิจารณาใจของเราได้ เห็นไหม สิ่งที่เป็นอนิจจังๆ อะไรเป็นอนิจจังละ ถ้าจิตมันสงบเข้ามา จิตสงบเข้ามามันเป็นปัจจุบันตรงนั้น เวลาคลายตัวออกมามันก็เหมือนอดีตตอนอดีตเหมือนเดิม

เวลามีสติมีปัญญาขึ้นมา ถ้าจิตสงบแล้วใช้สติปัญญาไป เห็นกาย เห็นเวทนา เห็นจิต เห็นธรรม เกิดภาวนามยปัญญาขึ้นมา ถ้าภาวนามยปัญญา นั่นมันเป็นปัจจุบันตรงนั้นแหละ เวลาปัญญามันเคลื่อนไปมันก็เคลื่อนไปในปัจจุบันตรงนั้นแหละ ถ้ามันเป็นปัจจุบันนะ เวลาชำระล้างอุปสรรคต่างๆ ธรรมที่คงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่แปรสภาพ มันมี แล้วมันมี มันอยู่ที่ไหนละ

โลกนี้ไม่มีอะไรดี สรรพสิ่งในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดคงที่ ไม่มีอายุ แต่เวลาถ้าทำจิตใจของมันคงที่ได้ มี! แล้วมีที่ไหนล่ะ เวลาของมันต้องมีให้ถูกต้องด้วย เวลา มีเป็น ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนที่นี้ไง

โลกนี้เป็นอนิจจังหมดเลย ดอกบัวเกิดจากโคลนตมนะ สิ่งที่เป็นอนิจจัง ถ้าเรามีสติปัญญา เรา รู้จักเก็บ รู้จักดูแล รู้จักรักษา รู้จักเก็บ รู้จักดูแล แล้วอนิจจังไปรักษามันทำไมล่ะ ข้อวัตรปฏิบัติรักษาทำไม มันก็รักษาไว้ เห็นไหม คุณติ เวลาพระกัสสปะบอกองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “ข้าพเจ้าทำไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลัง”

มันเป็นอนิจจัง แล้วทำไมพระกัสสปะทำเป็นคติธรรม รูดงควัตร ทำไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้เป็นคติธรรม คติธรรมมันเป็นมรดก มันเป็นทางเครื่องดำเนิน คนที่แม่แต่ทางดำเนิน ถนนหนทางเขาซ่อมทุกที่แหละ ถ้าไม่มีแวงการทางซ่อมถนน ถนนมันไปไม่ตลอดหรอก เขาต้องตัดถนนด้วย แล้วเขาต้องมีคนมาซ่อมถนนด้วย ซ่อมถนนเพื่อให้เราก้าวเดินด้วย คุณติ คุณน้ำใจของครูบาอาจารย์ของเราสิ คุณน้ำใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณน้ำใจของคนที่ทำนุประพฤติปฏิบัติแล้ว ท่านไม่ได้ทำเพื่อตัวท่านเองเลย

พระกัสสปะ “กัสสปะเอ๋ย เธอทำไปทำไม เธอเป็นพระอรหันต์เหมือนเรา เธอทำไปทำไม” พระอรหันต์คือไม่มีกิเลส ไม่มีสิ่งใดในหัวใจแล้ว

“ข้าพเจ้าไม่ได้ทำเพื่อข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทำเพื่ออนุชนรุ่นหลัง”

อนุชนรุ่นหลังข้างหน้า อนาคต เวลาเขาจะประพฤติปฏิบัติ เขาได้มีคติมีแบบอย่าง เขามีแบบอย่าง นี้ถนนหนทางไง มีถนนหนทางไว้ให้เราก้าวเดิน แล้วเราจะก้าวเดินตามใครล่ะ เราจะก้าวเดินตามครูบาอาจารย์ของเราที่ตามความเป็นจริง หรือจะก้าวเดินตามกิเลสของเรา ก้าวเดินตามสังคมนะ สังคมก้าวเดินไปอย่างนั้น เห็นไหม เรามีสติมีปัญญานี้ไง มันเป็นอนิจจัง เป็นอนิจจัง มันไม่จริงทั้งนั้นแหละ มันแปรปรวนทั้งนั้นแหละ มันแปรปรวนแล้วมันมีอะไรคงเหลือบ้างล่ะ

ถ้ามีคงเหลืออะไร เราฟังธรรมๆ แล้ว สิ่งใดที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง ได้ยินได้ฟังแล้วตอกย้ำมัน เวลาสิ่งใดเขาสงสัย มันก็เป็นอนาคตหมดแหละ แต่เราทำจริงของเราขึ้นมา ทำเพื่อประโยชน์กับเรา ถ้าเป็นจริงขึ้นมา สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็น

ทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา นี่เป็นไตรลักษณ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราต้องกันปากเปียกปากแฉะ แต่ถ้าเวลาใครรู้ใครเห็นตามความเป็นจริงนะ มันเป็นอนัตตามันเป็นอย่างไร อนัตตาๆ

อนัตตา เราก็สร้างภาพกันว่าเป็นอนัตตา แล้วอนัตตากับอนิจจังมันแตกต่างกันอย่างไร อนิจจังมันก็ไม่คงที่ อนิจจังอยู่แล้ว มันแปรสภาพอยู่ของมันแล้ว แล้วอนัตตากับอนิจจังมันแตกต่างกันอย่างไรละ แล้วมันแตกต่างกันอย่างไร แล้วคนรู้คนเห็นอย่างไรละ แล้วถ้าเห็นขึ้นมา มันจะเห็นความจริงไง

กุปปธรรม อกุปปธรรมนะ กุปปธรรมคือ สพเพ ธมฺมา อนตฺตา สภาวะธรรมชาติเป็น กุปปธรรม มันแปรสภาพของมันอย่างนั้น แต่เราไม่เห็นโดยสัจจะ เราเห็นโดยทางวิชาการ เราเห็นโดยการจินตนาการ การคาดการณ์ เราไม่เคยรู้เคยเห็นตามความเป็นจริงของเราหรอก ถ้าเรารู้เราเห็นเป็นความจริงของเรา มันจะรู้แจ้ง ถ้ารู้แจ้ง รู้แจ้งด้วยภาวนามยปัญญา รู้แจ้งด้วยหัวใจ ที่มันรู้มันเห็นจริงตามนั้น ถ้าเห็นจริงตามนั้น มันสำรอก มันคายไปแล้ว สิ่งใดเก็บไว้มันแปรสภาพหมด แต่หัวใจที่มันเป็นอกุปปธรรมมันอยู่ของมันได้อย่างไร

นี่ไง ผู้ที่สิ้นกิเลส ผู้มีราตรีเดียว วันคืนมันก็ล่วงไปๆ แต่มีราตรีเดียว มันไม่ล่วงไปกับใคร ผู้ที่มีราตรีเดียว มันคงที่อย่างไรมันมีราตรีเดียว นี่ไง ถึงบอกมันมี ของมันมีอยู่ที่นี่ มันมีอยู่ที่ ความรู้สึกเรานี้แหละ นี่ไง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนที่นี้ไง สอนเรื่องการดับทุกข์ สอนเรื่องสัจจะความจริง ไม่ได้สอนเรื่องให้เชื่อตามๆ กันมา ไม่ได้สอนอย่างนั้น ไอ้ศรัทธาก็มี เพื่อชักนำเรามาฟังธรรมๆ เรามาทำบุญกุศลของเรา บุญกุศลมันเป็นเสบียงกรัง มันเป็นส่วนประกอบของเรา ทำคุณงามความดีๆ

คุณงามความดี ส่งให้เราไปสู่คุณงามความดี บุญกุศล อกุศลส่งให้เราไปทางทุกข์ยาก นั่น อกุศล เราทำบุญกุศลของเราเพื่ออาศัยบุญกุศลเป็นที่พึ่งอาศัย อาศัยเครื่องนี้ดำเนินไป แต่เวลา ภาวนาขึ้นมามันต้องเกิดจากสัจจะความจริงของเราขึ้นมา เอาความจริงอันนี้ขึ้นมาสำรอก มาคายของมันออก พอคายออกแล้ว องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่งอยู่ตรงหน้าก็ไม่ถาม รู้จริงๆ ขึ้นมา ถ้ารู้ไม่จริงมันตอบไม่ได้ ตอบเขาไป บอกเขาไปแล้ว พอเขากลับหมดแล้วก็มานั่งคิดว่า จริงหรือเปลว่ะ เฮ้ย! กุพูดไปจริงหรือเปลว่ะ โอ๊ย! มันเผาตัวมันเอง แต่ความจริงก็คือความจริง ความจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย ความจริงมันคงที่ของมัน แล้วเราค้นหาที่นี้

สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เราก็อยู่กับอนิจจัง อยู่กับ
สภาวะของเรา เกิด แก่ เจ็บ ตาย เกิดมาซบคร่ำคร่า มันต้องพลัดพรากอยู่แล้ว แล้วสิ่งที่เราจะเอา
ธรรมโอสธ เอายาของเรามาชะล้าง มาบำรุงหัวใจของเรา เพื่อชีวิตของเรา เพื่อความเข้มข้นของ
เราในหัวใจ นี่ธรรมะมี สัจธรรมมี ไม่ว่างเปล่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สัจธรรม องค์
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรม พระอัญญาโกณฑัญญะดวงตาเห็นธรรม สัจธรรมมี
ความจริงมี แต่ถ้าเราทำไม่ได้มันก็คาดหมาย มันก็ว่างเปล่าไง ถ้าทำความจริงขึ้นมาในหัวใจ
หัวใจไม่ว่างเปล่าขึ้นมา นี่อุปปชธรรมในหัวใจของเรา เอวัง